

Tomaszewski, Jerzy

"Dokumenty československé zahraniční politiky [tom I] Od rozpadu Česko–Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939–1940". Příloha "Zápisy ze zasedání Československého národního výboru 1939–1940", Praha 1999 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 91/1, 134-135

2000

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

czy przedstawia on obraz ostateczny, trudno powiedzieć. Na przykład autor nie podał Franciszka Girardot, majora, chirurga pułku szwoleżerów gwardii, o którym sam wspomina we wstępie, że z nim wymieniał swoje uwagi na temat Somosierry gros–major Pierre Dautancourt. Stanisławowi Wąsowiczowi wpisuje jako datę urodzenia rok 1788, a na nagrobku w Opiniogórze podany jest rok 1783 i stopień kapitana, którego nie ma w biogramie. Z kolei rok urodzenia generała Wincentego Krasieńskiego w księdze rodowodowej podany jest jako 1783, a autor zmienia go na 1782, przyjmując hipotetyczne ustalenia późniejszych historyków. Oczywiście są to drobne usterki, a może tylko znaki zapytania. Generalnie bowiem biogramy zawierają tak ogromny materiał, że na pewno można je uznać za kolejne, podstawowe źródło wiedzy niezbędnej dla wszystkich badaczy zajmujących się historią wojskowości czy epoką napoleońską.

Publikację zamyka część ilustracyjna. Niestety ilustracje czarno–białe pozbawiają szwoleżerów całego uroku barw. Jednocześnie porównanie tych wizerunków, rysowanych piórkami, z pełnymi rozmachem, kolorowymi akwarelami Bronisława Gembarzewskiego czy Jana Chełmińskiego wypada zdecydowanie niekorzystnie. Podobnie obrazy Jana Rozena i Juliusza Kossaka o wiele lepiej i pełniej przemówiłyby w kolorze.

Janusz Królik
Muzeum Romantyzmu
w Opiniogórze

Dokumenty československé zahraniční politiky [tom I] Od rozpadu Česko–Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939–1940. Příloha Zápisy ze zasedání Československého národního výboru 1939–1940, Ústav mezinárodních vztahů, Univerzita Karlova v Praze — nakladatelství Karolinum, Historický ústav Akademie věd ČR, Praha 1999, s. 349.

Brałem do ręki ten tom z pewną zazdrością, że nasi sąsiedzi nie tylko zainicjowali prace nad edycją podstawowych dokumentów obrazujących dzieje czechosłowackiej polityki zagranicznej, lecz zdolali opublikować jej pierwszy tom. To prawda, że jest on jedynie załącznikiem do właściwego tomu pierwszego, który dotyczyć będzie okresu od 15 marca 1939 do 21 lipca 1940, i zawiera jedynie protokoły posiedzeń Czechosłowackiego Komitetu Narodowego (od 7 września 1939 do 6 czerwca 1940). Należy jednak podkreślić, że dokumenty te są rozproszone i zgromadzenie ich wymagało kwerendy zarówno w archiwach krajowych, jak zagranicznych. Wydawcy (Jan K u k l í k, Jan N ě m e č e k, Helena N o v á č k o v á, Ivan Š t o v i č e k) nie zdolali odnaleźć wszystkich protokołów (być może nie zostały sporządzone); brakuje siedmiu protokołów (w przedmowie omyłkowo podano, że sześciu) z wiosny 1940 r. W niektórych przypadkach brak pełnych protokołów, a jedynie są związane zapisy o treści obrad oraz uchwałach. Jedynie nieliczne dokumenty były uprzednio publikowane, w całości lub we fragmentach.

Przedmiotem dyskusji i uchwał Komitetu były najrozmaitsze zagadnienia związane z jego działalnością, zarówno polityki zagranicznej, jak stosunków wewnętrznych emigracji czechosłowackiej czy też problemów organizacyjnych, a nawet sporów natury personalnej. Wydawcy jednakże słusznie uznali, że wyodrębnienie materii odnoszącej się ściśle do tematu edycji byłoby niemożliwe, gdyż wszystkie te zagadnienia pozostawały ze sobą powiązane (tak np. konflikt między Edvardem Benešem a Štefanem Osuským łączył się ze stosunkiem rządu francuskiego do kwestii czechosłowackiej). Otrzymaliśmy w rezultacie cenną kolekcję dokumentów, które rzucają światło na liczne zagadnienia stosunków międzynarodowych okresu wymienionego w tytule edycji, a także na problematykę kształtowania się czechosłowackiej reprezentacji politycznej podczas drugiej wojny światowej. W najbardziej ogólnej formie stwierdzić można, że dokumenty ukazują skomplikowany proces wyłaniania organu, który po 21 lipca 1940 miał stać się podstawą rządu Republiki Czechosłowackiej na uchodźstwie, jego starań o formalne uznanie przez aliantów, powstawania strategicznych koncepcji polityki zagranicznej oraz sporów o rolę w nim poszczególnych polityków, częściowo wynikających z odmiennych poglądów, częściowo z osobistych ambicji.

Zwrócić warto uwagę zwłaszcza na kilka zagadnień, przewijających się przez te dokumenty. Dla polskiego czytelnika szczególnie interesujące są kwestie związane z polityką rządu polskiego oraz stosunkami polsko-czechosłowackimi. Początkowo stanowią one margines zainteresowań Komitetu, ale na wiosnę 1940 r. pojawiają się coraz częściej na porządku obrad, albo w związku z innymi zagadnieniami. Dostrzec też można, że — pomimo widocznej nieraz nieufności i rozbieżności poglądów — współpraca obu środowisk emigracyjnych stopniowo się zacieśniała, co było zwłaszcza widoczne w sprawach związanych z przedostawaniem się na zachód uchodźców z obu okupowanych krajów. Natomiast rozbieżności rysowały się w związku ze stosunkiem do ZSRR. Politycy polscy widzieli w nim napastnika, politycy czescy i słowaccy obawiali się ewentualnego dalej idącego zbliżenia ZSRR do III Rzeszy, co mogło zagrażać utrwaleniem zależności Republiki od Niemiec. Kwestie te pojawiają się m.in. przy rozważaniu sytuacji wywołanej napaścią ZSRR na Finlandię. Zaznaczyć też należy, iż już w listopadzie 1939 r. (s. 128) pojawiały się pierwsze wzmianki dotyczące projektów federacyjnych w powojennej Europie Środkowej, które politycy czechosłowaccy przyjmowali z pewną nieufnością. Łączyły się bowiem z pogłoskami o restytucji Habsburgów na tronie ewentualnej federacji.

Z natury rzeczy wiele miejsca, zwłaszcza w początkowych miesiącach istnienia Komitetu, zajmowały konflikty między politykami znajdującymi się na emigracji, przede wszystkim próby niezależnej działalności Osuskiego. To prawda, że zachowanie kontynuacji oficjalnej reprezentacji Republiki u rządu francuskiego miało istotne znaczenie dla perspektyw oficjalnego uznania rządu emigracyjnego. Dostrzec jednak można, że politycy francuscy posługiwali się rozbieżnościami między politykami czeskimi i słowackimi jako instrumentem we własnych zamierzeniach (te jednak można byłoby poznać dopiero na podstawie dokumentów francuskich). O bezceremonialności postępowania Francuzów i traktowaniu zależnych od nich polityków emigracyjnych, reprezentujących bądź co bądź sprzymierzoną (i zdradzoną) Republikę świadczy humorystyczny wręcz incydent, gdy jeden z dyplomatów zapytał się — według Jana Šramka (*nota bene* księdza katolickiego) — „czy nie mógłbym się postarać o to, aby ci dwaj panowie [tj. słowaccy politycy wyznania ewangelickiego Juraj Slávik i gen. Rudolf Viest] przeszli na katolicyzm”, aby zapewnić odpowiednią reprezentację katolików w Komitecie. Na wiosnę 1940 r. do tych rozbieżności dołączyła się samodzielna akcja Milana Hodży.

Książka sprawia bardzo dobre wrażenie pod względem edytorskim. Krótki wstęp ukazuje tło wydarzeń, o których mowa w dokumentach, informacja edytorska wyjaśnia zasady publikacji, dokumenty opatrzone są niezbędnymi objaśnieniami merytorycznymi, odsyłaczami do innych dokumentów opublikowanych lub przechowywanych w archiwach oraz edytorskimi. Wskazano m.in. miejsca, w których przechowywane są wszystkie egzemplarze publikowanych tekstów, jeśli się zachowało więcej niż jeden. W załączniku zamieszczono dokument precyzujący kompetencje oraz organizację Komitetu.

W paru miejscach dostrzegłem potknięcia lub rozwiązania wątpliwe. Bardzo wprawdzie pożyteczne jest wskazywanie w przypisach, gdzie znajdują się dokumenty wzmiankowane jedynie w publikowanych tekstach, lecz niefortunne wydaje się pomijanie załączników do protokołów, które mają istotne znaczenie merytoryczne (np. s. 93, dok. nr 16, wspomniana jest notatka istotna dla dobrego zrozumienia diskutowanych problemów, pominięta przez wydawców i jedynie przypis wskazuje, gdzie jest przechowywana). Wyjaśniane są pseudonimy, lecz na s. 55 i 59 pominięto wyjaśnienie kto to jest „Lviček” oraz „YJT”, ewentualnie zaznaczenie, że nie udało się tego ustalić. Na s. 126 (dok. 28) spotykamy zniekształcone nazwisko „Malcowski” (brak go w indeksie) bez wyjaśnienia, że powinno być „Malczewski”. Wynika to wprawdzie pośrednio z s. 186 (dok. 35), lecz nie każdy czytelnik skojarzy te informacje. Są to jednak wszystko kwestie o pomniejszym znaczeniu.

Cenną pomocą jest indeks osób zawierający podstawowe o nich informacje, lecz szkoda, że brak indeksu nazw geograficznych. Czytelnik nie znający czeskiego z satysfakcją powita krótkie rejestry angielskie, zamieszczone na końcu tomu. Z zainteresowaniem oczekuję dalszych tomów tej edycji.

Jerzy Tomaszewski
Uniwersytet Warszawski
Instytut Historyczny